

Krzysztof Lejawka

I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Żywcu

Stacja końcowa – Gniezdowo

„Tu” – powiedział ktoś – „zaczyna się ta Golgota” ...

- Przepraszam, jak to „tu”, to znaczy gdzie?

- To znaczy od stacji Gniezdowo. Na stację Gniezdowo przywożono naszych oficerów. Stąd tylko cztery kilometry do lasu katyńskiego. Te cztery ostatnie kilometry swojego życia jechali tak samo, jak my teraz, mijając te same drzewa... ”¹.

Kristina nie lubiła wspominać opowieści dziadka – dróżnika ze stacji Gniezdowo, który w tamtym czasie widział Polaków przetrzymywanych w wagonach na boczniczy niedaleko stacji. To tu, przy torach kolejowych, na placu gęsto obstawionym strażami NKWD wyładowywano ich do samochodów więziennych i przewożono na obszar Lasu Katyńskiego. Pierwszy transport przybył 3 kwietnia, a ostatni 12 maja 1940 roku. Dziadek nie wiedział, w jakim celu ich tu przywieziono. Decyzja o zagładzie jeńców zapadła 5 marca 1940 roku, gdy ludowy komisarz spraw wewnętrznych Związku Sowieckiego Ławrenij Beria skierował do Josifa Stalina notatkę nr 794/G, w której napisał, że polscy jeńcy wojenni i więźniowie przetrzymywani w więzieniach „zachodniej Białorusi i Ukrainy są zatwardziały i nie rokującymi nadziei i poprawy wrogami władzy sowieckiej”. Zaproponował ich zamordowanie „rozpatrzyć bez wzywania skazanych, bez przedstawiania zarzutów, bez decyzji o zakończeniu śledztwa i aktu oskarżenia. Zbrodniczą propozycję zaakceptowali własnymi podpisami, poza Stalinem, Kliement Woroszyłow, Wiaczesław Mołotow, Anastas Mikojan, Michaił Kalinin oraz Łazar Kaganowicz².

Dziadek opowiadał, że od kwietnia roku 1940 na stację Gniezdowo, 4 kilometry od Lasu Katyńskiego, codziennie przyjeżdżał pociąg, złożony z trzech wagonów i parowozu. Z wagonów tych wyładowywano oficerów polskich wprost do samochodów więziennych, znanych w całej Rosji pod nazwą „czernyj woron” (czarny kruk). Przodem jechała ciężarówka

---

¹ „Katyń w literaturze” Międzynarodowa antologia poezji, dramatu i prozy, J. Mackiewicz, „Widziałem na własne oczy” (fragment wywiadu), Lublin 2002 r., s. 109.

² P. Szubarczyk, „Czerwona apokalipsa”, Kraków 2014 r., s. 127-128.

z rzeczami, za nią „czernyje worony”, zaś karawanę zamykał samochód osobowy z urzędnikami NKWD. Ponieważ oficerowie przywożeni byli z bagażami, wynikało z tego, że do ostatniej chwili nie wiedzieli, co ich czeka. Po pewnym czasie auta zawracały na stację i w ten sposób kursowały cały dzień tam i z powrotem³.

Jednym z jeńców był kapitan Stanisław Marszałek, który podczas kampanii wrześniowej dostał się do niewoli sowieckiej i został osadzony w obozie w Kozielsku. Między 7 a 9 kwietnia 1940 roku został przekazany do dyspozycji naczelnika smoleńskiego obwodu NKWD i znalazł się na liście wywózkowej nr 014 pozycja 81 nr akt 3317 z 4 kwietnia 1940 roku. Zamordowany między 9 a 11 kwietnia przez NKWD w Lesie Katyńskim⁴.

Niemal wszyscy jeńcy zginęli od jednego strzału w tył głowy, pojedyncze czaszki miały dwie dziury wlotowe, jedna - trzy. Powszechnie uważa się, że jeńców mordowano bezpośrednio nad grobami w pozycji klęczącej lub leżącej. Jak słusznie zauważył Józef Mackiewicz, naoczny świadek ekshumacji ciał polskich oficerów, to ludobójstwo sowieckie było bardzo biurokratyczne, ponieważ: *„Nie są to trupy anonimowe. Tu leży armia [...]To jednak, co najbardziej nęka wyobraźnię, to indywidualność morderstwa, zwielokrotniona w tej potwornej masie. Bo to nie jest masowe zagazowanie, ani ścięcie seriami karabinów maszynowych, gdzie w ciągu minuty czy sekund przestają żyć setki. Tu przeciwnie, każdy umierał długie minuty, każdy zastrzelony był indywidualnie, każdy czekał swojej kolejki, każdy wleczony był nad brzeg grobu; tysiąc za tysiącem”*⁵.

Zbrodnię katyńską w lesie pod Smoleńskiem Niemcy ujawnili 11 kwietnia 1943 roku. Poinformowało o tym niemieckie radio, a zaraz potem Agencja TASS przekazała stanowisko władz radzieckich, zaprzeczające tym oskarżeniom. Polski rząd w Londynie trzy dni później poprosił Międzynarodowy Czerwony Krzyż o wysłanie do Katynia komisji niezależnych ekspertów. O to samo poprosili Niemcy, co Stalinowi dało pretekst do zerwania stosunków dyplomatycznych z Polską pod absurdalnym zarzutem, że rząd w Londynie współpracuje z hitlerowcami. Wobec sprzeciwu Związku Sowieckiego, Międzynarodowy Czerwony Krzyż odrzucił prośby Polski i Niemiec o przysłanie komisji ekspertów. Z tego powodu Niemcy do zbadania zbrodni, 30 maja 1943 roku powołali międzynarodową komisję, do której zaprosili

---

³ Teksty Józefa Mackiewicza na temat zbrodni katyńskiej zebrane i opracowane przez Jacka Trznadla, tom 2, „Widziałem na własne oczy” (rozproszone szkice o Katyniu), Warszawa 1997 r., s. 212.

⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Marsza%C5%82ek (dostęp 18.03.2023 r.)

⁵ Teksty Józefa Mackiewicza na temat zbrodni katyńskiej zebrane i opracowane przez Jacka Trznadla, tom 2, „Widziałem na własne oczy” (rozproszone szkice o Katyniu), Warszawa 1997 r., s. 389.

wybitnych specjalistów z dziedziny medycyny sądowej z kilkunastu państw oraz wielu innych znanych ludzi, tak jak np. pisarze Józef Mackiewicz czy Ferdynand Goetel oraz przedstawiciele Polskiego Czerwonego Krzyża. Ważne, że ustalono wtedy przybliżoną datę zbrodni. Niewątpliwie stwierdzono, że był to rok 1940. Z łagrów sowieckich nie wróciło około 10 - 11 tysięcy żołnierzy, więc taką liczbę ofiar podawali Niemcy. Jednak nie wszyscy zginęli w lesie pod Smoleńskiem. W Katyniu ekshumowano 4 143 osoby, z czego 2815 nazwisk udało się od razu zidentyfikować⁶.

Raporty komisji jednoznacznie wskazały, iż zbrodni dokonali Sowieci. W Katyniu znaleziono osiem masowych grobów. Zwłoki leżały warstwami, od sześciu do dwunastu, z rękami ułożonymi wzdłuż ciała lub związanymi z tyłu.

W maju 1943 roku robotnicy miejscowi wkroczyli do dołów, w których spoczywali zabici, oddzielali pojedyncze zwłoki i układali na nosze, a następnie przenosili je na wolną przestrzeń. Inna grupa robotników, pod ścisłym kierownictwem członków i funkcjonariuszów Polskiego Czerwonego Krzyża, wydobywała wszystko, co się przy zwłokach znajdowało. Guzików nie dało się odpiąć, więc rozcinali kieszenie i kieszonki, aby wyjąć wszystko, co człowiek nosił przy sobie za życia. I to była ta chwila, w której niemy, ponury grób zaczynał przemawiać. Przed oczyma przesuwają się obrazy prywatnego życia rodzinnego i więziennego. Przy niektórych zwłokach znajdowały się tylko drobne ułamki ich osobistych spraw. Przy niektórych nawet bardzo liczne wskazówki, które pomagały stwierdzić datę, historię ostatnich tygodni, nastroje, nazwiska, stan rodzinny, stopień wojskowy czy zawód cywilny⁷.

Przy szczątkach jednego z oficerów znaleziono legitymację dotyczącą dwóch odznak, różaniec oraz legitymację wojskową ze zdjęciem. Był to Stanisław Marszałek, urodzony w Żywcu 20 kwietnia 1899 roku. Zdjęcie portretowe kapitana Stanisława Marszałka w mundurze było wyblakłe, dotknięte rozpadem i trochę podarte. Prosto w oczy patrzył człowiek już nie żywy, który kiedyś cieszył się, pisał, myślał, bawił się, grał i marzył. Na naramienniku widoczne oznaczenie stopnia i przydziału do drugiego pułku artylerii ciężkiej. Przy mundurze doczepiony sznur galowy, a nad lewą kieszenią odznaczenia: Krzyż Walecznych oraz Srebrny Krzyż Zasługi⁸.

---

⁶ Sz. Kalinowski, „Kłamstwo Katyńskie wciąż trwa”, „Gościńiec biały”, nr 4 kwiecień 2010 r., ISSN 1643-5303, s. 17.

⁷ Teksty Józefa Mackiewicza na temat zbrodni katyńskiej zebrane i opracowane przez Jacka Trznadla, tom 2, „Widziałem na własne oczy” (rozproszone szkice o Katyniu), Warszawa 1997 r., s. 213.

⁸ https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Marsza%C5%82ek (dostęp 22.03.2023 r.)

Stanisław Marszałek 1899 - 1940⁹

Zidentyfikowany podczas ekshumacji prowadzonej przez Niemców w 1943, wpis w dzienniku ekshumacji z dnia 11 maja 1943 roku, nr 1664. Figuruje na liście AM-211-1664 i Komisji Technicznej PCK: GARF-58-01664¹⁰. Znajduje się na liście ofiar (pod nr 01648) opublikowanej w Gońcu Krakowskim nr 124, Nowym Kurierze Warszawskim nr 129 z 1943 roku, na liście katyńskiej IPN nr 12302¹¹ oraz w bazie ofiar – lista katyńska 2 – kapitan Stanisław Marszałek¹².

W wywiadzie przeprowadzonym przez Wojciecha Trojanowskiego w kwietniu 1980 roku duński doktor Helge Transenem, jeden z uczestników komisji powołanej w maju 1943 roku do zbadania zbrodni katyńskiej, mówił: *„Mogę tyle powiedzieć, że to, co zobaczyłem w Katyniu, było widokiem tak straszliwym, rzeczą tak przerażającą, że w najgorszych marach nocnych czegoś podobnego nie mógłbym wyśnić¹³”*.

Gniezdowo, 9 kwietnia 2017 roku. Na stację wjechał pociąg, z którego wysiadła grupa około trzydziestu osób. Wśród nich Kristina z wnuczką Oleńką. Przywiodła je tu ciekawość i chęć poznania miejsca z opowieści dziadka - dróżnika. Miejsca, które przez długi czas było ukrywane przed światem i sprawiedliwością. Mając wiedzę o minionych wydarzeniach, czuły niepokój, wchodząc do lasu kryjącego w sobie straszną tajemnicę – groby Polaków zamordowanych przez funkcjonariuszy NKWD. Widząc niekończące się tablice upamiętniające poległych, zrozumiały ogrom tej masowej zbrodni. Pojęły tragedię niewinnie

---

⁹ <http://ksiegicmentarne.muzeumkatyńskie.pl/wpis/2264> (dostęp 28.03.2023 r.)

¹⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Marsza%C5%82ek (dostęp 18.03.2023 r.)

¹¹ [Marszałek Stanisław - Lista katyńska - Katyń 1940 \(ipn.gov.pl\)](http://ipn.gov.pl) (dostęp 18.03.2023 r.)

¹² [MARSZAŁEK - Lista katyńska 2 - Katyń 1940 \(ipn.gov.pl\)](http://ipn.gov.pl) (dostęp 18.03.2023 r.)

¹³ A. Szczygielski, „Pomnik Katyński w Adelajdzie”, Australia 1980 r., s. 28.

zgładzonych ludzi i uświadomiły sobie, że Katyń jest miejscem ważnym dla każdego Polaka. Miejscem, które należy ocalić od zapomnienia. Ze wzruszeniem zapaliły znicze i modląc się w ciszy, oddały hołd tragicznie zamordowanym bohaterom.

Jednym z nich był Stanisław Marszałek, syn Józefa i Franciszki z Herców. Absolwent Szkoły Kadeckiej w Krakowie (1917). Uczestnik I wojny światowej i wojny 1918–1921. Służył jako oficer wywiadowczy w 1 pułku artylerii ciężkiej. 1 stycznia 1933 został awansowany do stopnia kapitana artylerii. W marcu 1939 pełnił funkcję oficera administracyjno - materiałowego w 2 pułku artylerii ciężkiej. Żonaty z Elżbietą z Mazurków, miał trójkę dzieci¹⁴. Nie było mu jednak dane pożegnać się z bliskimi... Być może kapitan Stanisław Marszałek znalazł się w transporcie wywiezionym z Kozielska wraz z jednym z niezidentyfikowanych oficerów, przy którym znaleziono dziennik, a ostatni zapis brzmi: *„jest pod wieczór /9.IV.1940/, minęliśmy Smoleńsk, dojechaliśmy do stacji Gniezdowo. Wygląda tak, jakbyśmy musieli tu wysiadać...”*¹⁵.

Po poległych pozostały przedmioty, które towarzyszyły im w ostatniej podróży po szynach sowieckich kolei. Rzeczy wydobyte z grobów w maju 1943 roku stały się „nieśmiertelnikami”. Medaliki, legitymacje, orderzy, pamiątniki, fotografie, pieniądze i listy, listy, z których przebijała tęsknota najbliższych, listy przepełnione otuchą, nadzieją i wiarą w dobre zakończenie. Niestety nie było ono dobre...

STACJA GNIEZDOWO! WYSIADAĆ!!!

Bibliografia:

1. A. Szczygielski, *„Pomnik Katyński w Adelajdzie”*, Australia 1980 r.
2. *„Katyń w literaturze” Międzynarodowa antologia poezji, dramatu i prozy*, J. Mackiewicz, *„Widziałem na własne oczy”* (fragment wywiadu), Lublin 2002 r.
3. P. Szubarczyk, *„Czerwona apokalipsa”*, Kraków 2014 r.
4. Sz. Kalinowski, *„Kłamstwo Katyńskie wciąż trwa”*, nr 4 (72) kwiecień 2010 r. *„Gościńiec biały”*, ISSN 1643-5303.

---

¹⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Marsza%C5%82ek (dostęp 22.03.2023 r.)

¹⁵ A. Szczygielski, *„Pomnik Katyński w Adelajdzie”*, Australia 1980 r., s. 19.

5. Teksty Józefa Mackiewicza na temat zbrodni katyńskiej zebrane i opracowane przez Jacka Trznadla, tom 2, „*Widziałem na własne oczy*” (*rozproszone szkice o Katyniu*), Warszawa 1997 r.

Strony internetowe:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Marsza%C5%82ek (dostęp 18.03.2023 r.)
2. [Marszałek Stanisław - Lista katyńska - Katyń 1940 \(ipn.gov.pl\)](http://ipn.gov.pl) (dostęp 18.03.2023 r.)
3. [MARSZAŁEK - Lista katyńska 2 - Katyń 1940 \(ipn.gov.pl\)](http://ipn.gov.pl) (dostęp 18.03.2023 r.)
4. <http://ksiegicmentarne.muzeumkatynskie.pl/wpis/2264> (dostęp 28.03.2023 r.)